

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πρώτο τμήμα)  
της 23ης Μαρτίου 2006\*

Στην υπόθεση C-465/04,

με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, που υπέβαλε το Corte suprema di cassazione (Ιταλία) με απόφαση της 11ης Ιουνίου 2004, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 3 Νοεμβρίου 2004, στο πλαίσιο της δίκης

**Honyvem Informazioni Commerciali Srl**

κατά

**Mariella De Zotti,**

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πρώτο τμήμα),

συγκείμενο από τους P. Jann, πρόεδρο τμήματος, K. Schiemann, K. Lenaerts, E. Juhász και E. Levits (εισηγητή), δικαστές,

\* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

γενικός εισαγγελέας: M. Poiares Maduro  
γραμματέας: R. Grass

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η Honynem Informazioni Commerciali Srl, εκπροσωπούμενη από τους G. Prosperetti και C. del Pennino, avvocati,
- η M. De Zotti, εκπροσωπούμενη από τον F. Toffoletto, avvocato,
- η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον E. Traversa, επικουρούμενο από τον G. Belotti, avvocato,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 25ης Οκτωβρίου 2005,

εκδίδει την ακόλουθη

### Απόφαση

- 1 Η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία των άρθρων 17 και 19 της οδηγίας 86/653/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 1986, για τον συντονισμό των δικαίων των κρατών μελών όσον αφορά τους εμπορικούς αντιπροσώπους (ΕΕ L 382, σ. 17, στο εξής: οδηγία).

- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ Honyvem informazioni commerciali Srl (στο εξής: Honyvem) και της M. De Zotti σχετικά με το ύψος της αποζημίωσης λύσεως της συμβάσεως που οφείλεται στην τελευταία λόγω της καταγγελίας της συμβάσεως της από την εν λόγω εταιρία.

## **Το νομικό πλαίσιο**

### *Η κοινοτική κανονιστική ρύθμιση*

- 3 Το άρθρο 17 της οδηγίας ορίζει:

«1. Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα απαραίτητα μέτρα για να εξασφαλίζεται στον εμπορικό αντιπρόσωπο, μετά τη λύση της σύμβασης εμπορικής αντιπροσωπίας, κατ' αποκοπή αποζημίωση σύμφωνα με την παράγραφο 2 ή ανόρθωση της ζημίας σύμφωνα με την παράγραφο 3.

2. α) Ο εμπορικός αντιπρόσωπος δικαιούται κατ' αποκοπή αποζημίωση εάν και εφόσον:

— έφερε νέους πελάτες στον εντολέα ή προήγαγε σημαντικά τις υποθέσεις με τους υπάρχοντες πελάτες και ο εντολέας διατηρεί ουσιαστικά οφέλη που προκύπτουν από τις υποθέσεις με τους πελάτες αυτούς

και

- η καταβολή της αποζημίωσης αυτής είναι δίκαιη, λαμβανομένων υπόψη όλων των περιστάσεων και ιδιαίτερα των προμηθειών που χάνει ο εμπορικός αντιπρόσωπος και οι οποίες προκύπτουν από τις υποθέσεις με τους πελάτες αυτούς. Τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέψουν ότι στις περιστάσεις αυτές συμπεριλαμβάνεται επίσης και η εφαρμογή ή μη ρήτρας μη ανταγωνισμού με την έννοια του άρθρου 20.
- β) Το ποσό της αποζημίωσης αυτής δεν μπορεί να υπερβαίνει ποσό ισοδύναμο με μια ετήσια αποζημίωση υπολογιζόμενη με βάση τον μέσο ετήσιο όρο των αμοιβών που εισέπραξε ο εμπορικός αντιπρόσωπος κατά τα πέντε τελευταία έτη, αν δε η σύμβαση διήρκεσε λιγότερο από πέντε έτη, η αποζημίωση υπολογίζεται με βάση τον μέσο όρο της εν λόγω περιόδου.
- γ) Η χορήγηση αυτής της κατ' αποκοπή αποζημίωσης δεν στερεί από τον εμπορικό αντιπρόσωπο την αξίωση για την ανόρθωση της ζημίας την οποία υπέστη.

[...]

6. Η Επιτροπή υποβάλλει στο Συμβούλιο, εντός προθεσμίας 8 ετών από την ημερομηνία κοινοποίησης της παρούσας οδηγίας, έκθεση σχετικά με την εφαρμογή του παρόντος άρθρου και, ενδεχομένως, προτάσεις τροπολογίας.»

<sup>4</sup> Το άρθρο 19 της οδηγίας ορίζει:

«Τα μέρη δεν μπορούν πριν από τη λήξη της σύμβασης να παρεκκλίνουν από τις διατάξεις των άρθρων 17 και 18 σε βάρος του εμπορικού αντιπρόσωπου.»

*Η εθνική κανονιστική ρύθμιση*

- 5 Τα άρθρα 17 και 19 της οδηγίας μεταφέρθηκαν στο εσωτερικό δίκαιο με το άρθρο 1751 του ιταλικού αστικού κώδικα (στο εξής: αστικός κώδικας). Κατόπιν της εκδόσεως του νομοθετικού διατάγματος 303, της 10ης Σεπτεμβρίου 1991 (Supplemento Ordinario της *GURI* αριθ. 221, της 20ης Σεπτεμβρίου 1991), η διατύπωση της εθνικής αυτής διατάξεως τροποποιήθηκε και στηρίζεται εφεξής στη διατύπωση των εν λόγω άρθρων της οδηγίας. Όπως και το άρθρο 17 της οδηγίας, αντικατοπτρίζει μια αξιοκρατική προσέγγιση όσον αφορά τον υπολογισμό της αποζημίωσης την οποία δικαιούται ο εμπορικός αντιπρόσωπος μετά τη λύση της συμβάσεώς του.
  
- 6 Στις 27 Νοεμβρίου 1992, η Confcommercio (αντιπροσωπευτική οργάνωση των επιχειρήσεων στους τομείς του εμπορίου, του τουρισμού και των υπηρεσιών) και η FNAARC (αντιπροσωπευτική οργάνωση των πρακτόρων και εμπορικών αντιπροσώπων) συνήψαν συλλογική σύμβαση (στο εξής: σύμβαση του 1992) της οποίας το περιεχόμενο είναι το εξής:

## «Σημείο I

Αναφορικά με ό,τι προβλέπεται στο άρθρο 1751 του αστικού κώδικα, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 4 του νομοθετικού διατάγματος 303, της 10ης Σεπτεμβρίου 1991, και ειδικότερα την αρχή της δικαιοσύνης, σε όλες τις περιπτώσεις λύσεως της συμβάσεως, θα καταβάλλεται στον πράκτορα ή τον εμπορικό αντιπρόσωπο αποζημίωση το ύψος της οποίας ισούται προς το 1% του συνολικού ποσού των προμηθειών που κατέστησαν απαιτητές και εκκαθαρίστηκαν κατά τη διάρκεια της συμβάσεως.

Στο ανωτέρω ποσό προστίθενται τα ακόλουθα ποσά:

A. Πράκτορες και εμπορικοί αντιπρόσωποι με υποχρέωση αποκλειστικότητας για μία μόνον επιχείρηση:

— 3 % επί των προμηθειών μέχρι ποσού 24 000 000 ITL ετησίως·

— 1 % επί των προμηθειών μεταξύ 24 000 001 και 36 000 000 ITL ετησίως.

B. Πράκτορες και εμπορικοί αντιπρόσωποι χωρίς υποχρέωση αποκλειστικότητας για μια επιχείρηση:

— 3 % επί των προμηθειών έως 12 000 000 ITL ετησίως·

— 1 % επί των προμηθειών μεταξύ 12 000 001 και 18 000 000 ITL ετησίως.

[...]

Τα μέρη λαμβάνουν αμοιβαίως υπόψη το γεγονός ότι, με τα προεκτεθέντα, θέλησαν να εκπληρώσουν το κριτήριο της αρχής της *equité* που μνημονεύει το προαναφερθέν άρθρο 1751 του αστικού κώδικα.

## Σημείο II

Κατ' εφαρμογήν του άρθρου 1751 του αστικού κώδικα, επιπλέον του ποσού που αναφέρεται στο προηγούμενο σημείο I, ο εμπορικός αντιπρόσωπος δικαιούται πρόσθετου ποσού που υπολογίζεται ως εξής:

- 3 % επί των προμηθειών οι οποίες κατέστησαν απαιτητές κατά τα τρία πρώτα έτη διάρκειας της συμβάσεως αντιπροσωπείας
  
- 3,5 % επί των προμηθειών οι οποίες κατέστησαν απαιτητές από το τέταρτο έως και το έκτο έτος
  
- 4 % επί των προμηθειών οι οποίες κατέστησαν απαιτητές κατά τα επόμενα έτη.

[...]

Δήλωση στα πρακτικά

Τα μέρη επιβεβαιώνουν ότι οι παρούσες διατάξεις της συλλογικής συμβάσεως σχετικά με την αμοιβή λόγω λήξεως της συμβάσεως εμπορικής αντιπροσωπείας, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 1751 του αστικού κώδικα, συνιστούν στο σύνολό τους ευνοϊκότερο σύστημα απ' ό,τι η νομοθετική ρύθμιση. Οι διατάξεις αυτές είναι αλληλένδετες και αδιάσπαστες μεταξύ τους και δεν σφραγίζονται με κανένα άλλο σύστημα.

[...]»

- 7 Κατά τη σύμβαση του 1992, ο υπολογισμός της αποζημίωσης την οποία δικαιούται ο εμπορικός αντιπρόσωπος μετά τη λύση της συμβάσεως στηρίζεται επομένως, αντίθετα προς τα κριτήρια που διαλαμβάνουν τα άρθρα 17 της οδηγίας και 1751 του αστικού κώδικα, όπως ισχύει μετά την τροποποίηση με το νομοθετικό διάταγμα 303, της 10ης Σεπτεμβρίου 1991 (στο εξής: άρθρο 1751 του αστικού κώδικα), επί των σταθερών ποσοστών των προμηθειών που έλαβε ο εν λόγω εμπορικός αντιπρόσωπος και στη διάρκεια της συμβάσεως αντιπροσωπείας.

### **Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα**

- 8 Η Honynem κατήγγειλε από 30ής Ιουνίου 1998 τη σύμβαση που είχε συνάψει με τη M. De Zotti. Βάσει της ρήτρας 10, η σύμβαση αυτή «διέπεται από τις διατάξεις του αστικού κώδικα, τους ειδικούς νόμους σχετικά με την εντολή του εμπορικού αντιπροσώπου καθώς και τις συλλογικές συμβάσεις στον εμπορικό τομέα [...]».
- 9 Φρονώντας ότι ο υπολογισμός της αποζημίωσης λόγω λύσεως της συμβάσεως έπρεπε να στηρίζεται στη σύμβαση του 1992, η Honynem πρότεινε στη M. De Zotti να της χορηγήσει ως αποζημίωση το ποσό των 78 880 276 ιταλικών λιρών (ITL).
- 10 Θεωρώντας ότι το ποσό αυτό ήταν ανεπαρκές, η M. De Zotti άσκησε στις 12 Απριλίου 1999 αγωγή ενώπιον του Tribunale di Milano, με αίτημα να υποχρεωθεί η Honynem να της καταβάλει το ποσό των 181 889 420 ITL, κατ' εφαρμογήν των κριτηρίων του άρθρου 1751 του αστικού κώδικα.
- 11 Επειδή το Tribunale di Milano απέρριψε την αγωγή αυτή δεχόμενο τη θέση της Honynem, η M. De Zotti άσκησε έφεση ενώπιον του Corte d'appello di Milano. Το δικαστήριο αυτό δέχθηκε την έφεση και αναγνώρισε στην ενδιαφερόμενη το δικαίωμα για το πρόσθετο ποσό των 57 000 000 ITL κατ' εφαρμογήν του άρθρου 1751 του αστικού κώδικα.



- 12 Η Honyvem άσκησε αναίρεση ενώπιον του Corte suprema di cassazione κατά της αποφάσεως που εξέδωσε το Corte d'appello di Milano. Η εταιρία αυτή προέβαλε ειδικότερα ότι η παραπομπή στην αρχή της αυτονομίας της βουλήσεως των μερών και, κατά συνέπεια, στις συλλογικές συμβάσεις επιτρέπεται ρητά με το άρθρο 1751 του αστικού κώδικα στην περίπτωση κατά την οποία οι συμβάσεις αυτές προβλέπουν ευνοϊκότερες προϋποθέσεις για τον εμπορικό αντιπρόσωπο από εκείνες που προκύπτουν από την εφαρμογή του συστήματος που προβλέπει η νομοθετική ρύθμιση. Η εκτίμηση του ευνοϊκότερου χαρακτήρα της αποζημιώσεως που προβλέπει η συμβατική κανονιστική ρύθμιση πρέπει να γίνεται ex ante. Δεδομένου όμως ότι το σύστημα που θεσπίζει η συλλογική σύμβαση διασφαλίζει σε κάθε περίπτωση το ευεργέτημα αποζημιώσεως του εμπορικού αντιπροσώπου, θα πρέπει να συναχθεί ότι το σύστημα αυτό είναι ευνοϊκότερο από εκείνο που θεσπίζει το άρθρο 1751 του αστικού κώδικα.
- 13 Η M. De Zotti άσκησε αντανάιρεση για τον λόγο ότι η αποζημίωση λόγω λύσεως της συμβάσεως που της οφειλόταν έπρεπε να αντιστοιχεί, κατ' εφαρμογήν των κριτηρίων του άρθρου 1751 του αστικού κώδικα, σε αποζημίωση της οποίας το ύψος προσεγγίζει εκείνο που ζητήθηκε πρωτοδίκως.
- 14 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι ούτε η νομολογία ούτε η ιταλική νομική θεωρία έχουν καταλήξει σε ομόφωνα συμπεράσματα σχετικά με τη νομιμότητα της συμβάσεως του 1992.
- 15 Υπό τις προϋποθέσεις αυτές, το Corte suprema di cassazione αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Πρέπει, υπό το φως του περιεχομένου και του σκοπού του άρθρου 17 της οδηγίας και, ενδεχομένως, των κριτηρίων που αυτό προσφέρει σχετικά με τον

υπολογισμό της αποζημίωσης που αυτό προβλέπει, το άρθρο 19 της ίδιας οδηγίας να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η εθνική ρύθμιση περί μεταφοράς της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο επέτρεπε όπως συλλογική σύμβαση (δεσμευτική για τα συμβαλλόμενα σε συγκεκριμένες συμβάσεις μέρη) προβλέπει, αντίθετα από την αποζημίωση που οφείλεται στον αντιπρόσωπο όταν συντρέχουν οι προϋποθέσεις της παραγράφου 2 του άρθρου 17 και που υπολογίζεται σύμφωνα με κριτήρια που συνάγονται από το ίδιο άρθρο, αποζημίωση ή οποία, αφενός, οφείλεται στον αντιπρόσωπο ανεξάρτητα από τη συνδρομή των προϋποθέσεων του άρθρου 17, [παράγραφος 2] στοιχείο α', πρώτη και δεύτερη περίπτωση (και, για ένα τμήμα αυτής της αποζημίωσης, σε κάθε περίπτωση λύσεως της συμβάσεως), και, αφετέρου, υπολογίζεται όχι σύμφωνα με τα κριτήρια που συνάγονται από την οδηγία (και, όπου συντρέχει περίπτωση, εντός των ορίων που ορίζει η ίδια οδηγία), αλλά σύμφωνα με κριτήρια τα οποία προσδιορίζει εκ των προτέρων η συλλογική σύμβαση, δηλαδή μια αποζημίωση η οποία προσδιορίζεται (χωρίς καμιά ειδική αναφορά στην αύξηση των υποθέσεων που προσέφερε ο αντιπρόσωπος) βάσει συγκεκριμένων ποσοστών των αμοιβών που έλαβε ο αντιπρόσωπος κατά τη διάρκεια της συμβάσεως, με συνέπεια η αποζημίωση αυτή, ακόμη και σε περίπτωση ανωτάτου ορίου, ή που συντρέχουν, ευρέως, οι προϋποθέσεις από τις οποίες η οδηγία εξαρτά το δικαίωμα αποζημίωσης, θα πρέπει σε πολλές περιπτώσεις να υπολογίζεται σε χαμηλότερο ποσό (ακόμη και σε πολύ πιο χαμηλό) από το μέγιστο ποσό που προβλέπει η οδηγία και, επομένως, από εκείνο που θα μπορούσε να προσδιορίσει συγκεκριμένα το δικαστήριο, αν αυτό δεν δεσμευόταν να τηρήσει τις παραμέτρους υπολογισμού της συλλογικής συμβάσεως, αλλά τις αρχές και τα κριτήρια της οδηγίας;

- 2) [...] πρέπει ο υπολογισμός της αποζημίωσης να γίνεται αναλυτικά, με την εκτίμηση των περαιτέρω αμοιβών που ο εμπορικός αντιπρόσωπος κατά τεκμήριο θα μπορούσε να εισπράξει κατά τα έτη που ακολουθούν τη λύση της συμβάσεως, λόγω των νέων πελατών που αυτός εξασφάλισε ή της αισθητής ανάπτυξης των υποθέσεων που αυτός εξασφάλισε με τους προϋπάρχοντες πελάτες, και την εν συνεχεία εφαρμογή μόνο των ενδεχόμενων προσαρμογών του ποσού, λαμβάνοντας υπόψη το κριτήριο της αρχής της δικαιοσύνης και του ανωτάτου ορίου που προβλέπει η οδηγία, ή επιτρέπονται διαφορετικές μέθοδοι υπολογισμού και, ειδικότερα, συνθετικές μέθοδοι, οι οποίες αξιοποιούν ευρύτερα το κριτήριο της αρχής της δικαιοσύνης και, ως σημείο εκκινήσεως των υπολογισμών, το ανώτατο όριο που προσδιορίζει η οδηγία;»

## Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

### *Επί του πρώτου ερωτήματος*

- 16 Με το πρώτο του ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν το άρθρο 19 της οδηγίας πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η αποζημίωση λόγω λύσεως της συμβάσεως που προβλέπει το άρθρο 17, παράγραφος 2, της οδηγίας μπορεί να αντικατασταθεί, κατ' εφαρμογήν συλλογικής συμβάσεως, από αποζημίωση καθοριζόμενη σε συνάρτηση κριτηρίων διαφορετικών από τα καθοριζόμενα στην τελευταία αυτή διάταξη.
- 17 Επιβάλλεται εκ προοιμίου να παρατηρηθεί ότι η ερμηνεία των άρθρων 17 και 19 της οδηγίας πρέπει να γίνει σε σχέση με τον επιδιωκόμενο από αυτή σκοπό και το σύστημα που αυτή θεσπίζει (βλ., υπό το πνεύμα αυτό, αποφάσεις της 2ας Οκτωβρίου 1991, C-7/90, Vandevenne κλπ., Συλλογή 1991, σ. I-4371, σκέψη 6, και της 12ης Δεκεμβρίου 1996, C-104/95, Κοντόγεωργας, Συλλογή 1996, σ. I-6643, σκέψη 25).
- 18 Συναφώς, διαπιστώνεται ότι σκοπός της οδηγίας είναι η εναρμόνιση του δικαίου των κρατών μελών ως προς τις έννομες σχέσεις μεταξύ των μερών συμβάσεως εμπορικής αντιπροσωπείας (αποφάσεις της 30ής Απριλίου 1998, C-215/97, Bellone, Συλλογή 1998, σ. I-2191, σκέψη 10, και της 13ης Ιουλίου 2000, C-456/98, Centrosteeel, Συλλογή 2000, σ. I-6007, σκέψη 13).
- 19 Όπως προκύπτει από τη δεύτερη και την τρίτη αιτιολογική της σκέψη, η οδηγία αποσκοπεί, μέσω της προσεγγίσεως των συστημάτων δικαίου των κρατών μελών στον τομέα της εμπορικής αντιπροσωπείας, στην προστασία των εμπορικών αντιπροσώπων στις σχέσεις τους με τους αντιπροσωπευόμενους, στη βελτίωση της ασφάλειας των εμπορικών πράξεων και στη διευκόλυνση της κυκλοφορίας των εμπορευμάτων μεταξύ των κρατών μελών. Προς τούτο, η οδηγία θεσπίζει, μεταξύ άλλων, κανόνες, με τα άρθρα 13 έως 20 αυτής, που διέπουν τη σύναψη και τη λήξη της συμβάσεως αντιπροσωπείας (απόφαση της 6ης Μαρτίου 2003, C-485/01, Carpini, Συλλογή 2003, σ. I-2371, σκέψη 4).

- 20 Όσον αφορά τη λήξη της συμβάσεως, το άρθρο 17, παράγραφος 1, της οδηγίας θεσπίζει σύστημα που επιτρέπει στα κράτη μέλη να επιλέξουν μεταξύ δύο λύσεων. Συγκεκριμένα, τα κράτη αυτά οφείλουν να λάβουν τα αναγκαία μέτρα για να διασφαλίζουν στον εμπορικό αντιπρόσωπο, μετά τη λύση της συμβάσεως, είτε αποζημίωση καθοριζόμενη σύμφωνα με τα κριτήρια της παραγράφου 2 του ίδιου άρθρου, είτε την αποκατάσταση της ζημίας σε συνάρτηση με τα κριτήρια που καθορίζει η παράγραφος 3 αυτού.
- 21 Η Ιταλική Δημοκρατία, της οποίας η εθνική κανονιστική ρύθμιση κατά μεγάλο μέρος στηριζόταν προηγουμένως στις συλλογικές συμβάσεις, επέλεξε τη λύση που προβλέπει το εν λόγω άρθρο 17, παράγραφος 2.
- 22 Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, το σύστημα που θεσπίζουν τα άρθρα 17 έως 19 της οδηγίας έχει, ειδικότερα ως προς την προστασία του εμπορικού αντιπροσώπου μετά τη λύση της συμβάσεως, επιτακτικό χαρακτήρα (απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2000, C-381/98, Ingmar, Συλλογή 2000, σ. I-9305, σκέψη 21).
- 23 Το Δικαστήριο έχει καταλήξει στο ότι ένας αντιπροσωπευόμενος δεν μπορεί να παρακάμπτει τις διατάξεις αυτές μέσω απλώς μιας ρήτρας περί επιλογής του εφαρμοστέου δικαίου, χωρίς να έχει τεθεί το ζήτημα αν η επιλογή αυτή έγινε ή όχι εις βάρος του εμπορικού αντιπροσώπου (απόφαση Ingmar, προπαρατεθείσα, σκέψη 25).
- 24 Όσον αφορά το άρθρο 19 της οδηγίας, επιβάλλεται κατ' αρχάς να υπομνηστεί ότι, κατά πάγια νομολογία, οι όροι που χρησιμοποιούνται για τον καθορισμό των παρεκκλίσεων από μια γενική αρχή που καθιερώνει η κοινοτική κανονιστική ρύθμιση, όπως η προκύπτουσα από το σύστημα αποζημίωσης που προβλέπει το άρθρο 17 της οδηγίας, πρέπει να ερμηνεύονται στενά (βλ., υπό το πνεύμα αυτό, απόφαση της 18ης Ιανουαρίου 2001, C-150/99, Stockholm Lindöpark, Συλλογή 2001, σ. I-493, σκέψη 25).

- 25 Επιβάλλεται εν συνεχεία να παρατηρηθεί ότι το άρθρο 19 της οδηγίας προβλέπει τη δυνατότητα για τα μέρη να παρεκκλίνουν από τις διατάξεις του άρθρου 17 της οδηγίας πριν από τη λήξη της συμβάσεως, υπό την προϋπόθεση ότι η εξεταζόμενη παρέκκλιση δεν είναι δυσμενής για τον εμπορικό αντιπρόσωπο. Επομένως, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι ο δυσμενής ή όχι χαρακτήρας της εν λόγω παρεκκλίσεως πρέπει να εκτιμάται κατά τη στιγμή που τα μέρη την εξετάζουν. Δεν μπορούν να συμφωνήσουν παρέκκλιση για την οποία αγνοούν αν αυτή θα αποδειχθεί, κατά τη λήξη της συμβάσεως, ότι είναι υπέρ ή εις βάρος του εμπορικού αντιπρόσωπου.
- 26 Μια τέτοια ερμηνεία επιρρωννύεται επίσης από τον σκοπό και τον χαρακτήρα του συστήματος που θεσπίζουν τα άρθρα 17 και 19 της οδηγίας, όπως αυτά διευκρινίστηκαν στις σκέψεις 19 και 22 της παρούσας αποφάσεως.
- 27 Επομένως, επιβάλλεται να συναχθεί από τα προεκτεθέντα ότι το άρθρο 19 της οδηγίας πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι παρέκκλιση από τις διατάξεις του άρθρου 17 της οδηγίας δεν μπορεί να γίνει δεκτή παρά μόνον αν, ex ante, αποκλείεται η παρέκκλιση αυτή, κατά τη λήξη της συμβάσεως, να είναι εις βάρος του εμπορικού αντιπρόσωπου.
- 28 Τούτο συμβαίνει, όσον αφορά τη σύμβαση του 1992, στην περίπτωση που θα μπορούσε να αποδειχθεί ότι η εφαρμογή της συμβάσεως αυτής ουδέποτε είναι εις βάρος του εμπορικού αντιπρόσωπου, εφόσον του εξασφαλίζει συστηματικά, με βάση όλες τις έννομες σχέσεις που μπορούν να υπάρξουν μεταξύ των μερών σε σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας, αποζημίωση υψηλότερη ή τουλάχιστον ίση με εκείνη που θα προέκυπτε από την εφαρμογή του άρθρου 17 της οδηγίας.
- 29 Το γεγονός και μόνον ότι η εν λόγω σύμβαση μπορεί να είναι ευνοϊκή για τον εμπορικό αντιπρόσωπο στις περιπτώσεις όπου δεν θα είχε δικαίωμα, κατ'εφαρμογήν των κριτηρίων του άρθρου 17, παράγραφος 2, της οδηγίας, παρά μόνο σε πολύ μειωμένη αποζημίωση, αν όχι σε καμιά αποζημίωση, δεν αρκεί για να αποδειχθεί ότι η σύμβαση δεν παρεκκλίνει από τις διατάξεις των άρθρων 17 και 18 της οδηγίας εις βάρος του εμπορικού αντιπρόσωπου.

30 Εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να προβεί στις αναγκαίες προς τούτο διαπιστώσεις.

31 Τέλος, επιβάλλεται η παρατήρηση ότι μόνο σε περίπτωση κατά την οποία η σύμβαση του 1992 θα παρείχε τη δυνατότητα σωρεύσεως, έστω και εν μέρει, της αποζημίωσης που υπολογίζεται σύμφωνα με τις διατάξεις της συμβάσεως αυτής με την αποζημίωση που προβλέπει το σύστημα που θεσπίζει η οδηγία θα ήταν δυνατό η σύμβαση να χαρακτηριστεί ευνοϊκή για τον εμπορικό αντιπρόσωπο. Ωστόσο, η δυνατότητα αυτή αποκλείεται ρητά από τη δήλωση των μερών που υπέγραψαν τη σύμβαση αυτή.

32 Κατόπιν των προεκτεθέντων, στο πρώτο ερώτημα αρμόζει η απάντηση ότι το άρθρο 19 της οδηγίας πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η αποζημίωση λόγω λύσεως της συμβάσεως η οποία προκύπτει από την εφαρμογή του άρθρου 17, παράγραφος 2, της οδηγίας δεν μπορεί να αντικατασταθεί, κατ' εφαρμογήν συλλογικής συμβάσεως, από αποζημίωση καθοριζόμενη σε συνάρτηση με κριτήρια διαφορετικά από αυτά που καθορίζει η τελευταία αυτή διάταξη εκτός αν αποδεικνύεται ότι η εφαρμογή μιας τέτοιας συμβάσεως διασφαλίζει, σε όλες τις περιπτώσεις, στον εμπορικό αντιπρόσωπο αποζημίωση, ίση ή μεγαλύτερη από εκείνη που θα προέκυπτε από την εφαρμογή της εν λόγω διατάξεως.

#### *Επί του δευτέρου ερωτήματος*

33 Με το δεύτερό του ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν ο υπολογισμός της αποζημίωσης λύσεως της συμβάσεως πρέπει να γίνεται κατά

τρόπο αναλυτικό, όπως προβλέπει το άρθρο 17, παράγραφος 2, της οδηγίας, ή αν επιτρέπονται άλλες μέθοδοι υπολογισμού, οι οποίες ειδικότερα λαμβάνουν περισσότερο υπόψη το κριτήριο της αρχής της equité.

- 34 Συναφώς, επιβάλλεται η παρατήρηση ότι, μολονότι το σύστημα που θεσπίζει το άρθρο 17 της οδηγίας είναι επιτακτικό και καθορίζει ένα πλαίσιο (απόφαση Ingmar, προπαρατεθείσα, σκέψη 21), ωστόσο δεν παρέχει λεπτομερείς ενδείξεις όσον αφορά τη μέθοδο υπολογισμού της αποζημιώσεως λόγω λύσεως της συμβάσεως.
- 35 Επίσης, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, εντός του πλαισίου αυτού, τα κράτη μέλη μπορούν να ασκήσουν την ευχέρειά τους εκτιμήσεως όσον αφορά την επιλογή των μεθόδων υπολογισμού της αποζημιώσεως (απόφαση Ingmar, προπαρατεθείσα, σκέψη 21). Η Επιτροπή όπως είχε την υποχρέωση βάσει του άρθρου 17, παράγραφος 6, της οδηγίας, υπέβαλε στο Συμβούλιο, στις 23 Ιουλίου 1996, την έκθεση σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 17 της οδηγίας του συμβουλίου για τον συντονισμό των δικαίων των κρατών μελών όσον αφορά τους εμπορικούς αντιπροσώπους [COM(96) 364 τελικό]. Η έκθεση αυτή παρέχει λεπτομερείς πληροφορίες όσον αφορά τον πραγματικό υπολογισμό της αποζημιώσεως και αποβλέπει στο να διευκολύνει μια περισσότερο ομοιόμορφη ερμηνεία αυτού του άρθρου 17.
- 36 Επομένως, στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, εντός του πλαισίου που καθορίζει το άρθρο 17, παράγραφος 2, της οδηγίας, τα κράτη μέλη έχουν ευχέρεια εκτιμήσεως που μπορούν να ασκήσουν, ειδικότερα, σε συνάρτηση με το κριτήριο της αρχής της δικαιοσύνης.

## Επί των δικαστικών εξόδων

- <sup>37</sup> Δεδομένου ότι η διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πρώτο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Το άρθρο 19 της οδηγίας 86/653/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 1986, για τον συντονισμό των δικαίων των κρατών μελών όσον αφορά τους εμπορικούς αντιπροσώπους, πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η αποζημίωση λόγω λύσεως της συμβάσεως η οποία προκύπτει από την εφαρμογή του άρθρου 17, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής δεν μπορεί να αντικατασταθεί, κατ' εφαρμογήν συλλογικής συμβάσεως, από αποζημίωση καθοριζόμενη σε συνάρτηση με κριτήρια διαφορετικά από αυτά που καθορίζει η τελευταία αυτή διάταξη εκτός αν αποδεικνύεται ότι η εφαρμογή μιας τέτοιας συμβάσεως διασφαλίζει, σε όλες τις περιπτώσεις, στον εμπορικό αντιπρόσωπο αποζημίωση, ίση ή μεγαλύτερη από εκείνη που θα προέκυπτε από την εφαρμογή της εν λόγω διατάξεως.
  
- 2) Εντός του πλαισίου που καθορίζει το άρθρο 17, παράγραφος 2, της οδηγίας 86/653, τα κράτη μέλη έχουν ευχέρεια εκτιμήσεως που μπορούν να ασκήσουν, ειδικότερα, σε συνάρτηση με το κριτήριο της αρχής της δικαιοσύνης.

(υπογραφές)